अछामी डेउडा गीतमा समाज र संस्कृति

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, स्नातकोत्तर
तह एम्.ए. दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

मोहन कुमार साउद

नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०७२

सिफारिस पत्र

अछामी डेउडा गीतमा समाज र संस्कृति शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र श्री **मोहन कुमार साउद**ले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । क्षेत्रकार्यबाट सामग्री सङ्कलन गरी डेउडा गीतको सिद्धान्त र विश्लेषण पद्धतिका आधारमा सामग्रीको विश्लेषण गरिएको प्रस्तुत शोध पत्र प्रामाणिक र विश्लेषण मूलक रहेको छ । यस कार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु र मूल्याङ्कन प्रक्रिया अगाडि बढाउन सिफारिस गर्दछु ।

....

डा. मोतीलाल पराजुली

प्राध्यापक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि कीर्तिपुर

मिति : २०७२- ५-१९

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र **मोहन कुमार साउदले** स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको **अछामी डेउडा गीतमा समाज र संस्कृति** शीर्षकको शोध पत्र मूल्याङ्कन समितिद्वारा आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क.सं.	नाम	हस्ताक्षर
१.	**प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम** (विभागीय प्रमुख)	…………………
२.	**प्रा.डा. मोतीलाल पराजुली** (शोध निर्देशक)	…………………
३.	**प्रा. डा जयराज पन्त** (बाह्य परीक्षक)	…………………

मिति : २०७२-५-१९

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि मैले आदरणीय गुरु प्रा.डा. मोतीलाल पराजुलीज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । शोधपत्र तयारीको सिलसिलामा विविध व्यस्तताका बीच पनि अमूल्य समय निकाली आवश्यक सहयोग, सुझाव तथा प्रोत्साहन प्रदान गर्नुभएकोमा उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोध शीर्षकमा अध्ययन गर्न स्वीकृति प्रदान गरी शोध पत्र लेख्ने अवसर प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख प्रा. डा. देवी प्रसाद गौतम तथा नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोध कार्य आफैमा एउटा जटिल कार्य हो । त्यसमा पनि लोक साहित्य विधाको शोध कार्य झनै चुनौतिपूर्ण हुने गर्दछ । यस कार्यको लागि शोध प्रस्ताव स्वीकृत गरी शोध कार्य गर्नका लागि आवश्यक सल्लाह दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने गुरुवर्ग तथा प्रस्तुत शोध कार्य गर्न अवसर जुटाइदिने नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति पनि म कृतघ्न छु ।

शोध कार्य निर्माणका क्रममा सामग्री सङ्कलनमा सहयोग पुऱ्याउने राम ब. साउद, गम्भिर साउद, कृष्ण साउद, दान ब. साउद र डेउडा खेल्ने सम्पूर्ण दाजु भाइ तथा दिदीबहिनीहरू प्रति आभारी छु । साथै केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुरप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

जीवनका विभिन्न पीडा र कठिनाइहरूलाई पन्छाएर अध्ययन कार्यमा सधैँ हौसला प्रदान गर्नुहुने माता धौली देवी साउद, पिता हरिभान साउद, जीवन संगिनी नन्दकला साउद, जेठा बुवा रनसिंह साउद, काका रतिभान साउदप्रति सधैँभरि ऋणी छु । शोधपत्र तयार गर्दा लोक साहित्य बारे अमुल्य सुझाव दिइ सघाउ पुऱ्याउने मित्र धर्म रावल र टङ्कन गरिदिने दलमान पुनमगर, गणेशदत्त जोशी, हिमशंकर स्वाँर र पार्वती रिजालप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

मोहन कुमार साउद

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौँ ।

शैक्षिक सत्र : २०६८/०६९

क्रमाङ्क : २८०२९१

रजिष्ट्रेसन नं : ६-१-३२८-२ -२००३

विषय सूची

अध्याय एक

१.१ विषय परिचय १

१.२ समस्या कथन ३

१.३ शोधको उद्देश्य ३

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा ३

१.५ अध्ययनको औचित्य ९

१.६ सीमाङ्कन १०

१.७ शोध विधि १०

(क) सामग्री सङ्कलन विधि १०

(ख) सामाजिक अध्ययन तथा विश्लेषण पद्धति १०

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा ११

अध्याय दुई

२.१ विषय प्रवेश १२

२.२ लोकगीतको परिचय १२

२.३ लोकगीतका विशेषताहरू १५

२.३.१ मौखिक परम्परा १५

२.३.२ स्वच्छन्दता १५

२.३.३ सामुहिकता १५

२.३.४ सहजता र सरलता १५

२.३.५ सङ्गीतमयता १६

२.३.६ अज्ञात रचयिता १६

२.३.७ पुनरावृति तथा प्रश्नोत्तर प्रवृति १६

२.४ लोकगीतका तत्त्वहरू १६

२.५ लोकगीतको वर्गीकरण २०

२.६ निष्कर्ष २८

तेस्रो अध्याय

३.१ विषय प्रवेश २९

३.२ डेउडा गीतको परिभाषा २९

३.३ डेउडा गीतका विशेषता ३१

३.३.१ दुई हरफे संरचना ३१

३.३.२ बाध्यबादनको आवश्यकता नपर्नु ३२

३.३.३ प्रश्नोत्तर मूलकता ३२

३.३.४ दोहोरी खेलका रूपमा रहनु ३३

३.३.५ बाह्रमासाको रूपमा चित्रण रहनु ३३

३.३.६ मौलिकता र सरलता ३४

३.३.७ यथार्थ र समाजिकता ३५

३.३.८ मौखिक परम्परा ३५

३.३.९ सहज उपलब्धता ३६

३.३.१० भाव वा रसगत विविधता ३६

३.३.११ उपदेशात्मक ३७

३.३.१२ लयगत विविधता ३७

३.४ डेउडा गीतका प्रकारहरू ३८

३.४.१ लयका आधारमा डेउडा गीतको वर्गीकरण ३८

३.४.२ विषयवस्तुका आधारमा डेउडा गीतको वर्गीकरण ४१

३.४.३ प्रस्तुतिका आधारमा डेउडा गीत ४६

३.७ निष्कर्ष ५०

अध्याय चार

४.१ डेउडामा सामाजिक विषयवस्तु ५१

४.१.१ प्रेम - प्रणय सम्बन्धी डेउडा गीत ५१

४.१.२ गाउँ समाज र पारिवारिक डेउडा गीतहरू ६३

४.१.३ पेशा सम्बन्धी डेउडा गीतहरू ७१

४.१.४ राजनीति सम्वन्धी डेउडा गीतहरू ७३

४.१.५ समसामयिक डेउडा गीतहरू ७५

४.१.६ हाँस्य व्यङ्ग्यसम्वन्धी डेउडा गीतहरू ७६
४.२. डेउडा गीतमा धर्म - संस्कृति ८१
४.२.१ शास्त्रीय धार्मिक डेउडा गीतहरू ८२
४.२.२ स्थानीय लोक धार्मिक डेउडा गीतहरू ८४
४.३ डेउडा गीतमा चित्रण गरिएको प्रकृति ८७
४.३.१ वृक्ष बनस्पति सम्बन्धी डेउडा गीतहरू ८८
४.३.२ जीवजन्तु सम्बन्धी डेउडा गीतहरू ९०
४.३.३ खोलानाला सम्बन्धी डेउडा गीतहरू ९१
४.३.४ पहाड पर्वत सम्बन्धी डेउडा गीतहरू ९२
४.३.५ हावापानी सम्बन्धी डेउडा गीतहरू ९४
४.४ ऐतिहासिक डेउडा गीतहरू ९४
४.४.१ व्यक्ति सम्बन्धी ऐतिहासिक डेउडा गीतहरू ९५
४.४.२. घटना सम्बन्धी ऐतिहासिक डेउडा गीत ९६
४.४.३ स्थान सम्बन्धी ऐतिहासिक डेउडा गीतहरू ९७
४.१० निष्कर्ष ९८

अध्याय पाँच

५.१ सारांश १०१
५.२ निष्कर्ष १०२
सम्भावित शोध शीर्षकहरू १०३
अछामी डेउडागीतका सूचकहरुको परिचय १०४
सन्दर्भ सामग्री सूची